

VIRTUTE PATRIA, АБО ДЗІЦЯЧЫЯ ПАРТРЭТЫ РАДЗІВІЛАЎ

*Ткачэнка Марыя Іванаўна, галоўны бібліятэкар Расійскай
нацыянальнай бібліятэкі (Санкт-Пецярбург)*

Кожны Радзівіл, пільнуючыся слядоў сваіх продкаў, тое, што для іх было пахвальным, лічыць прстойным і для сябе [1]. Слонімскі пробашч Ф. Анцута спаслаўся ў сваім казанні 15 лістапада 1757 г. на пахаванні ваяводы наваградскага Ю. Радзівіла на аднаго даўняга караля, які называў пакой з партрэтамі продкаў “сваёй школай, таму што, прыглядаючыся, часта іх прыкладам рэгуляваў сваё жыццё” [2]. Партрэтныя зборы ў Нясвіжы таго часу можна было б назваць ужо не школай, але акадэміяй. У той час якраз падыходзіла да канца праца над альбомам 165 гравюр паводле жывапісных выяў, дапоўненых “гісторыка-генеалагічнымі надпісамі з аўтэнтычных дакументаў” [3].

Час ужо расцерашуў некаторыя з арыгіналаў жывапіснай хронікі роду Радзівілаў, пачынальнікам якой быў Мікалай Крыштаф Сіротка. Інакшы лёс мелі гравіраваныя партрэты: іх захаванню спрыяла тыражнасць. Выявы, змешчаныя ў кнігах, часам аказаліся ў большай бяспецы, чым станковыя аркушы. Іх візуальная вобразнасць дапаўнялася вербальнай: партрэты суправаджаліся пэўнага зместу надпісамі. Апроч сціслых біяграфічных звестак змяшчаліся вершаваныя прысвячэнні. Кніжныя партрэты звычайна маюць больш шырокі сэнсавы кантэкст, сваю гісторыю стварэння і існавання.

Сярод гравіраваных партрэтаў Радзівілаў вылучаюцца дзве дзіцячыя выявы: Мікалая Крыштафа Сіроткі (1566) і пазнейшага – яго дзяцей (1604). Абедзве гравюры ўзніклі ў сувязі з аўтарскімі прысвячэннямі выданняў маладым прадстаўнікам ужо вядомага ў Заходняй Еўропе княжацкага роду.

“Такім быў князь на Алыцы Радзівіл,

Калі засвойваў ліцэйскія навукі ў Цюбінгенскім універсітэце.

Твар высакароднага князя намалюваць магчыма,

Але дары розуму ніхто маляваць не можа” – гэтымі радкамі пачаў свой верш на партрэт Мікалая Крыштафа Радзівіла прафесар філасофіі Цюбінгенскага універсітэта Леанард Энгельхард. Гравюра знаходзіцца ў зборніку, выдадзеным прафесарам грэчаскай і лацінскай моў Марцінам Крузіусам (1526–1607) у друкарні Іаана Апарына [4]. Партрэт зроблены ў тэхніцы дрэварыту, памеры 140 x 99 мм. Выява паясная, твар паказаны на 3/4 ўправа, абедзве рукі на парапечце. У правай хлопчык трымае кнігу ў скураным пераплёце. Па-еўрапейску апрануты ў аздобную блузу з вузкімі рукавамі, з-пад якіх выступаюць фалдаваныя манжэты, такі самы каўнерык ля шыі. Мастак дакладна перадаў багатыя ювелірныя ўпрыгожанні вучня з княжацкага роду: па універсітэцкіх правілах убранные павінна было адпавядаць

стану навучэнца і разам з добрымі манерамі служыць прыкладам для іншых. З. Петшык у даследаванні аб навучанні студэнтаў з Рэчы Паспалітай у Страсбургу адзначыў, што ў адным з лістоў да сына ад 5. I. 1564 г. М. Радзівіл Чорны прасіў яго зрабіць і прыслаць на Літву свой партрэт. Сын выканаў просьбу бацькі, але той быў незадаволены дастаўленай са Страсбургу выяваю. Разам з тым, Чорнага развяслялі выгляд убрання сына. За мяшчанскі густ ён раскрытыкаваў вернага слугу Мікалая Крыштафа Б. Язерскага. 19. IX. 1564 г. ваявода загадаў стварэнне новага партрэта, у натуральную велічыню, каб мог убачыць, якога росту яго сын [5]. Магчыма, у архівах захаваліся звесткі пра гэты незвычайны заказ. Варта адзначыць, што на гравюры з базельскага выдання 1566 г. М. К. Радзівіл мае выгляд, які мог задаволіць яго патрабавальнага бацьку.

Партрэт Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіргіна.
Трае. маніграфіст ІЗ, Г. Якоб Цубэрляйн, Дозваріт, [1564?]

Партрэт Мацея Крузіўска.
Трае. Якоб Цубэрляйн, Дозваріт, 1566

Партрэт М. К. Радзівіла мае подпіс мастака ў выглядзе манаграмы ў ніжнім левым кутку гравюры. Яна складаецца з сумяшчэння лацінскіх літар ІЗ з трыма кропкамі ўнізе. Манаграма была вядомая Г. К. Наглер толькі па гравюры да тытула “Зямельныя уставаў княства Вюртэмберг” (Штутгарт, 1567) [6]. Аднак імя мастака застаецца нераскрытым. Падобнай манаграмай карыстаўся ў канцы XVI ст. Якоб Цубэрляйн [7]. Яго подпіс з тых самых літар адрозніваецца малюнкам цэбра замест трох кропак (адкуль і прозвішча: нямецкае Zuber – цэбар). Маецца адна акалічнасць, якая звязвае М. Крузіўска

з гэтым мастаком. Манаграміст ІЗ падпісаўся пад яго партрэтам з кнігі “Выявы прафесараў Цюбінгенскага універсітэта” [8]. У вершы “Да міласцівага чытача” аўтар кнігі, таксама выкладчык універсітэта, Э. Цэліус упамінае ўсіх мастакоў, якія працавалі над партрэтамі для гэтага выдання, сярод іх і Я. Цуберляйн – “добры мастак у гэтым горадзе” [9]. Варта ўвагі тое, што манаграма не мае ў сваім складзе малюнка цэбра. Мастакі не заўжды прытрымліваліся аднаго відарысу ў подпісах. Але калі гады жыцця 1556–1607 указаны Г. К. Наглерам правільна, Якаб Цуберляйн, паводле свайго веку, не мог быць аўтарам партрэта Сіроткі [10]. У такім выпадку можна меркаваць, што майстар ІЗ з трыма кропкамі пад манаграмай належаў да старэйшага пакалення гэтага роду.

Партрэты М. К. Радзівіла і М. Крузіуса блізкія паводле тыпу: выявы паясныя, твар падаецца ў 3/4 рукі на парапече, антураж адсутнічае. Адзіным атрыбутам, які характарызуе занятак партрэтаваных, з’яўляецца кніга. М. Крузіус у прадмове, прысвечанай Сіротку кнігі, падкрэсліваў яго “вялікую любоў да ведаў”. Дзеля гэтага Мікалай Крыштаф “не сумняваўся адправіцца ў далёкую дарогу, і спачатку быў у Страсбургу, а цяпер ужо амаль два гады знаходзіцца тут у Цюбінгене. <...> Усе ў захапленні ад тваёй дабрывы, далікатнасці жыцця, высакароднасці; я ж больш таму здзіўляюся, наколькі твая Моць старанна ў вучобе, ва ўсім мае вялікі поспех і з вучонымі людзьмі часта на лаціне бездакорна і разважна гутарыць не толькі на публічных дыспутах, але і ў прыватных размовах” [11]. Імя М. К. Радзівіла засталася ў гісторыі Цюбінгенскага універсітэта [12], і ў “Швабскай хроніцы” пад годам 1564 запісана: “8 верасня ў Цюбінген *studii causa* прыехаў літоўскі князь Мікалай Крыштаф Радзівіл” [13]. Меў ён 15 гадоў, гэта крыху больш, чым хлопчыку на партрэце манаграміста ІЗ. Тыя, хто бачыў Сіротку падлеткам, адзначалі, што быў ён “прыгожым і добрых звычаяў” [14] трымаўся. Культурнае асяроддзе, створанае на радзіме яго бацькам М. Радзівілам, не магло не ўплываць на цікавасць Сіроткі да навук і кнігі [15]. На працягу ўсяго жыцця ён “быў рады пытацца пра кнігі новыя і вучоныя, якія ў свет выходзілі, і распараджаўся іх закупляць, а чытаннем іх з задавальненнем бавіўся. Мовы розныя ведаў і, як той Мігрыдат, з людзьмі розных народаў сам, без глумача, вельмі добра мог размаўляць” [16].

Гуманістычныя традыцыі эпохі Адраджэння ў адносінах да ведаў і выхавання засталіся актуальнымі для М. К. Радзівіла. У бацькоўскай “інструкцыі”, складзенай у 1603 г., ён падкрэсліваў: “рады быў бы ўбачыць пры сваім жыцці, каб мае дзеці атрымалі належнае свайму стану і Айчыне сваёй патрэбнае і годнае выхаванне” [17]. Сваёй “мілай Айчынай” называў Сіротка Вялікае княства Літоўскае.

Партрэт трох старэйшых сыноў М. К. Радзівіла Яна Юрыя, Альбрэхта Уладзіслава і Крыштафа Мікалая таксама быў створаны ў сувязі з іх замежнай паездкай на вучобу. Гравюра змяшчаецца ў прысвечанай вучням кнізе М. Радэра “Сад святых” [18]. На рэдкім у гісторыі медзярыту трайным партрэце (памеры 125 x 82 мм) браты,

прадстаўленыя пакаленна, у аднолькавым убранні: бездакорнага крою чорныя італьянска-іспанскія касцюмы, зашпіленыя на шэраг дробных гузікаў. Раўнавагу ў суадносінах чорнага і белага колераў у тавары падртымліваюць шырокія выкладзеныя белыя каўняры, гафтананыя раслінным узорам. Абшытыя аздобнай тасьмай блузы маюць на поясе вузкія раменьчыкі з дэкаратыўнымі спражкамі. Функцыю характарыстыкі мадэляў нясуць каштоўныя ювелірныя ўпрыгожанні: ланцужкі, бранзалеты і пярсцёнкі, а таксама акцэнтаваныя рукація шпагаў. Як і ў партрэце Сіроткі, кампазіцыю дапаўняе выява кнігі, вучнёўскі аtryбуt. Мініяцюрнага фармату томік у скуравым пераплёце з зашпількамі і накладкамі трымае ў правай руцэ Крыштаф. “Найяснейшыя князі, сярод сваіх вучняў вас першымі вітае наш Феб”, – звяртаўся да Радзівілаў выкладчык рыторыкі Матэус Радэр [19]. Першымі ў Аўгсбургскім езуіцкім калегіуме дазваляла ім вылучыцца бацькоўская слава. *Virtute patria* – такі дэвіз змешчаны ўнізе пад партрэтам. Кіравацца сынам належала ваеннай доблесцю бацькі – удзельнік паходаў каралёў Жыгімонта Аўгуста і Стафана Баторыя, і яго набожнасцю, як пілігрыма і фундатара храмаў і кляштароў: ён “Таварыства нашага найцудоўнейшы храм і калегіум у Нясвіжы ад падмуркаў выставіў, узгадаваў, надзяліў” [20]. Кветка дабрадзеянасці ніколі не блякне і не вяне, а часта дае ў працы новыя і трывалыя плады [21].

Партрэт сына Альбрэкта і Крыштафа Радзівілаў.
Граф Лукас Кліян, Медзьярыт, 1604

Герб Радзівілаў.
Граф Лукас Кліян, Медзьярыт, 1604.

Партрэт сыноў М. К. Радзівіла выкананы рукой умелага майстра. Актыўна выдзеленыя святлом твары хлопчыкаў, хоць і ўзмацняюць уражанне некалькі перабольшанага малюнка галоў, але ўраўнаважваюць суіснаванне на аркушы белага і чорнага колераў. Штрых на тва-

рах пададзены эканомна, лёгкая апрацоўка светлаценяў не стварае пластывчай аб'ёмнасці формы. Фігуры ў цэлым трактуюцца досыць плоскасна. Мастацкая вартасць твора ў значнай ступені залежыць ад густоўнай распрацоўкі яго дэкаратыўнага вырашэння. Акцэнт на дэкаратыўнасці можна лічыць апраўданым. Трайны партрэт ствараўся для кніжнага фармату ў восьмую долю аркуша. Станковая гравюра дае мастаку больш свабоды, у тым ліку і ў вырашэнні прасторавых задач. У партрэце навучэнцаў з Нясвіжа адчуваецца пэўная спрасаванасць у размяшчэнні фігур: малюнак левай рукі Крыштафа і правай Альбрэхта крыху абрэзаны; скарачанае дэкаратыўнае рамка заняла верхнюю частку аднастайна штрыхаванага фону. Ледзь заўважная ўсмешка на твары Альбрэхта дадае жывасці гэтаму твору.

На адвароце тытула “Саду святых” знаходзіцца Радзівілаўскі герб з подпісам на таблічцы ў ніжняй частцы картуша: “Вышэйшая доблесць узвяла пячаці князёў. Сапраўдная доблесць продкаў вучыць, што мы ёсць княжацкі род”. У 1604 г. па заказе М. К. Радзівіла быў награвіраваны ў Аўтсбургу яшчэ адзін, яго ўласны, герб. Як пісаў у лісце сын картографу Мацея Струбіча Мацей Самуэль: “Паводле распараджэння ВКнМці даў герб ВКнМці лепшаму аўтсбургскаму гравёру выразаць на медзі, які пасылаю праз Магільніцкага ВКнМці, пакінуўшы пры сабе сорок друкаваных, каб наклеіць на тыя мапы, што ёсць тут, а ВКнМці пасылаю шэсцьдзесят друкаваных. За гравіраванне герба заплаціў пан Масальскі восем злотых, а за друкаваны па паўгрошу польскаму” [22]. Параўнанне абодвух гербаў паказвае, што яны выкананыя рукой аднаго майстра. С. Александровіч падаў імя “лепшага аўтсбургскага гравёра” – Лукас Кіліян. З такім меркаваннем можна пагадзіцца. Параўнальны аналіз партрэтаў, гравіраваных Лукасам Кіліянам, і выявы дзяцей Сіроткі дае аналогіі ў распрацоўцы кампазіцыі, ужытку арнаментыкі, выкарыстанні дэвізаў. Манера штрыхоўкі не прычыць разцу аўтсбургскага мастака.

Лукас Кіліян звычайна падпісваў свае творы поўным прозвішчам, радзей манаграмай з ініцыялаў. Гравюры ў кнізе М Радэра: партрэт, герб і тытульны аркуш подпісу мастака не маюць. Л. Кіліян на час выхаду ў свет кнігі “Сад святых” быў ва ўзросце 25 гадоў. У 1604 г. ён вярнуўся з чатырохгадовай творчай вандроўкі па Італіі, дзе ўдасканальваў майстэрства пасля навучання пад наглядам свайго айчыма гравёра і выдаўца Даменіка Кустаса [23]. Прымаючы на ўвагу памянёны ліст М. С. Струбіча ад 9 красавіка, можна меркаваць, што Л. Кіліян быў у Аўтсбургу на самым пачатку 1604 г. і меў час для выканання герба М. К. Радзівіла і гравюр да кнігі М. Радэра [24].

Існуе партрэт самога М. К. Радзівіла Сіроткі, гравіраваны Л. Кіліянам і адбіты ў Д. Кустаса [25]. С. Александровіч у подпісе пад ілюстрацыяй № 5, цытаванага вышэй даследавання па картаграфіі Вялікага княства Літоўскага, указаў год выканання гравюры як 1604. Магчыма, аўтар прымеркаваў падзею да заказу на герб. Была яшчэ адна нагода дадаць у іканаграфію нясвіжскага дзеяча новы штрых: 26. III. 1604 г. ён атрымаў прывілей на Віленскае ваяводства. У под-

пісе па авале вакол пагруднай выявы М. К. Радзівіла прысутнічаюць словы “Palatinus Vilmensis”.

М. Крузіус і М. Радэр у прысвячэннях М. К. Радзівілу і Яну, Альбрэхту, Крыштафу Радзівілам падкрэслівалі знатнасць іх паходжанья, а вызначэнне апошніх як “князёў імперыі” вынесена на тытул кнігі. Бацькі вучняў, спачатку М. Радзівіл Чорны, а пазней і Сіротка, выпраўляючы ўжо сваіх сыноў у свет, стараліся яшчэ больш узвысіць значнасць роду. Яны пасылалі весткі пра жыццё Радзівілаў і свае ўласныя падарункі пануючай арыстакратыі краёў, дзе прымалі іх дзяцей, у тым ліку і кнігі [26], карту Вялікага княства Літоўскага і, магчыма, гравіраваную генеалогію роду Радзівілаў [27]. “Бацькоўскай дзейнасцю” можна было б дапоўніць подпісы пад партрэтамі дзяцей, вандроўнікаў па навуку. “Навук распачатых пільнуюць, пісаў М. К. Радзівілу прэцэптар паездкі езуіт Мельхіёр Дыцыус, – памнажаюць навуку пабожнасці і звычайяў <...> Іх Мосці навук вызваленых таксама пільнуюцца <...> На лютні ямп. Ян і пан Крыштаф вучацца <...> ямп. Альбрэхт таксама інструменту пільнуе <...> Кожны з іх вучыцца па-нямецку <...> Пачалі Іх Мосці вучыцца фехтаванню <...>”. Мелі маладыя магнаты прыватных настаўнікаў “з рыторыкі, таксама права і філасофіі” [28]. Не было накіравана нікому з іх пераўзысці бацьку па прымяненні ведаў і стваральнай дзейнасці... 20. X. 1636 г. рэктар Нясвіжскага калегіума Крыштаф Залеўскі на пахаванні Альбрэхта Уладзіслава выказаў узнёслую пахвалу арлу Радзівілаў, да якога Еўропа з уцехаў прыглядалася і прыглядаецца [29].

Гравіраваны партрэт, звязаны з прысвячэннем друкаванай кнігі з нагоды peregrinatio academica, не атрымаў далейшага развіцця ў Вялікім княстве Літоўскім. “Бацькоўская дабрачыннасць” засталася недасягальнай на той вышыні, на якую ўзвесці яе маглі М. Радзівіл Чорны і М. К. Радзівіл Сіротка.

Заўвагі

1. Kazania i mowy pod czas pogrzebu ś.p. ... Jerzego Radziwiłła Wojewody Nowogrodzkiego, ... – Nieśwież : w druk. Radziwiłłowskiej S. J., 1757. – F.Cr.

2. Ibid.

3. Icones familiae ducalis Radivilianae ... – Nesvisii : in typ. ... Ducali Radiviliana Coll. S. J., s.a.

4. Crusius M. Poematum graecorum libri duo. ... / M. Crusius – Basileae : per Ioannem Oporinum, [1566]. – P. 9.

5. Pietrzyk Z. W kręgu Strasburga. Z peregrynacji młodzieży z Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w latach 1538–1621 / Pietrzyk Z. // Bibliotheca Jagellonica. Fontes et studia. – Kraków, 1997. – T. 7. – S. 81.

6. Геральдычная гравюра мае дзве манаграмы з літар ІЗ: адна з трыма кропкамі ўнізе, другая без іх. Гл.: Nagler G. K. Die Monogrammisten / G. K. Nagler. – München ; Leipzig, 1879. – Bd. 5. – № 2089.

7. Ibid., № 2088.

8. Cellius E. Imagines professorum Tubingensium ... / E. Cellius. – Tybingae : Typis auctoris, 1596. – F. I2 v.

9. Ibid. F. A3 r.

10. Выказаная З. Петшыкам заўвага, што менавіта Якаб Цуберляйн выканаў дрэварыт, не дае каментарыяў наконт гадоў жыцця мастака. Аўтар паведамляе аб існаванні расфарбаванага самастойнага адбітку гравюры з запісам Сіроткі ад 15. I. 1565 г. у штамбуху – студэнцкім альбоме – Іераніма Кёлера з Нюрнберга, які захоўваецца ў Брытанскім музеі ў Лондане. Гл.: Pietrzyk Z. Ibid. Гэта значыць, што партрэт быў створаны раней даты выхаду кнігі М. Крузіуса.

11. Crusius M. Op. cit., p. 7.

12. Grosses vollstaendiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Kuenste ... – Leipzig u. Halle : Verl. J. H. Zedler, 1745. – Bd. 45. – Sp. 1541.

13. Crusius M. Annalium Svevicorum dodecas tertia, ab anno Christi 1213 usque ad 1594 annum perducta / M. Crusius. – Francofurti : ex off. typ. Nicolai Bassei, 1596. – P. 722.

14. Kempa T. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka (1549–1616) wojewoda Wileński / T. Kempa. – Warszawa, 2000. – S. 238.

15. Сіротку было прысвечана каля 30 кніг розных аўтараў. Гл.: Czaplinski W. Zycie codzienne magnaterii polskiej w XVII wieku / W. Czaplinski, J. Długosz. – Warszawa, 1976. – S. 174. Першым быў катэхізіс для дзяцей П. Вергерыо (Каралівец, 1556). Гл.: Polski słownik biograficzny. – Wrocław ; Warszawa, etc., 1987. – T. 30. – S. 349.

16. Widzewicz M. Kazanie na pogrzebie ... Mikołaja Chrystofa Radziwiłła ... miane w kościele Nieświeskim Societatis Jesu 9.dnia Kwietnia R.P. 1616 / M. Widzewicz. – Wilno : w drukarni Leona Mamonicza, [1616]. – F. D3 r. Гл. таксама: Bernatowicz T. "Biblioteka jest jedna ozdoba ..." Mikołaj Radziwiłł Sierotka i książki / T. Bernatowicz // Badania księgozbiorów Radziwiłłów. – Warszawa, 1995. – S. 35–54.

17. М. К. Радзівіл раней прызначыў старэйшым сынам Яну (1588–1625) і Альбрэхту (1589–1636) месцы і асабаў, з якімі яны павінны былі ехаць у чужыя землі. Крыштафа (1590–1607) спачатку да іх не далучаў, таму "што гадамі ён малодшы і здароўе яго слабейшае". Гл.: М. К. Radziwiłł. Admonitorium / M. K. Radziwiłł // Scriptorum rerum Polonicarum. – Kraków, 1885. – T. 8. – P. 58.

18. Raderus M. Viridarium sanctorum ex Menaeis Graecorum lectum, translatum ... / M. Raderus. – Augustae Vind., 1604. – F.A2 v. Захаваўся экзэмпляр з нясвіжскай бібліятэкі Радзівілаў. Гл.: Стефанович А. В. Прижизненные издания произведений различных авторов в книжном собрании Несвижской ординации Радзивилов XIX–XX веков // Фёдоровские чтения, 2005. – М., 2005. – С. 568, 569.

19. М. Радэр (1561–1634) – філолаг і гісторык, якога называлі "баварскім Цітам Лівіем", 22 гады працаваў у езуіцкіх калегіумах Аўгсбурга, Дзіллінгена і Мюнхена. У раздзеле гісторыі Аўгсбургскага калегіума надрукаваны партрэт "трох князёў Радзівілаў", гл.: Duhr B. Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge / B. Duhr. – Freiburg im Breisgau, 1913. – Bd. 2, t. 1. – S. 225.

20. Raderus M. Op. cit., F. (a)5 r., (a)6 r.

21. Ibid., F. (a)7 v.

22. Цыт. па: Alexandrowicz S. Rozwój kartografii Wielkiego księstwa Litewskiego od XV do połowy XVIII wieku // Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria historia. – Poznań, 1989. – № 138. – S. 88. – Іл. герба: тамсама, с. 87.

23. Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart / Hrsg. von H. Vollmer. – Leipzig, 1927. – Bd. 20. – S. 295.

24. Л. Кіліян мусіў бы прыняцця за выкананне заказу неадкладна. Да гэтага прычынялася яшчэ і падзея з асабістага жыцця: адразу пасля прыезду

дадому ён ажаніўся з Барбарай Мілер.

25. Г. Люлевіч упамінае тры версіі гравіраванага Л. Кіліянам партрэта М. К. Радзівіла без указання крыніц. Гл. Polski słownik biograficzny, t. 30, s. 359. Даступныя нам слоўнікі і каталогі падаюць адзін партрэт у чацвертую долю аркуша.

26. Сярод кніг была Брэсцкая Біблія 1563 г. выд. Гл.: Pietrzyk Z. Op. cit., s. 82.

27. Buczek K. The History of Polish Cartography from the 15th to the 18th Century / K. Buczek. – Wrocław, etc., 1966. – P. 59.

28. Цыт. па: Sajkowski A. Zagraniczne wyjazdy Radziwiłłów po naukę (początek XVII wieku) / A. Sajkowski // Miscellanea historico-archivistika. – Warszawa ; Łódź, 1989. – Т. 3. – S. 195.

29. Zalewski K. Dokonanie pobożne przy Pańskim pożyciu ... Albrychta Władysława Radziwiłła ... w kościele Nieświeskim Soc. Jesu na pogrzebowym Kazaniu wystawione ... / K. Zalewski. – Wilno : druk. Acad. Soc. Jesu, 1637. – F. C2r.

АД СКАРЫНЫ ПАЧАТАК. МАСТАЦТВА БЕЛАРУСКАЙ КНІГІ: ПЕРАЕМНАСЦЬ ТРАДЫЦЫЙ

Бутэвіч Анатоль Іванавіч, пісьменнік

Калі акінуць вокам нашы набыткі за ўвесь шматсотгадовы час беларускага кнігадрукавання, можна без перабольшання сказаць, што мастацтва беларускай кнігі (маю на ўвазе не толькі кнігі на беларускай мове) мае такія багатыя традыцыі, што яны безумоўна і годна далучаюцца да агульнаеўрапейскага кантэксту, а часам нават пераўзыходзяць вопыт еўрапейскіх краін, застаюцца непаўторанымі і наватарскімі. Традыцыя хочацца сказаць, што нам проста пашанцавала на такія выбітныя постаці, якія сталі адметнымі і знакавымі ў беларускай гісторыі. Але ці справядліва гэта? Ці не падкрэсліваем мы тым самым выпадковасць здзейснага, ці не бярэм менавіта яе за зыходны пункт? Ці не змяншаем ролю і значэнне зробленага нашымі папярэднікамі?

Я схільны сцвярджаць, што высокі ўзровень беларускага кнігадрукавання ад самага пачатку быў абумоўлены ўсім папярэднім ходам беларускай гісторыі, станам тагачаснага грамадства, яго культуры, навуковага развіцця, якія не былі адарваны ад еўрапейскага кантэксту. Адным словам, гэта цалкам аб'ектыўны і заканамерны працэс, які выспеліўся самім часам, быў падрыхтаваны людзьмі і пакліканы да жыцця вопытам і набыткамі ў сумежных галінах чалавечай дзейнасці на беларускай зямлі.

Валодаючы несумненным асабістым талентам, маючы ў сваім багажы вопыт замежных калег, Скарына і яго паслядоўнікі здолелі не толькі развіць і прымножыць зробленае іншымі, але і засведчылі